

ONDERZOEK

DRAAGT SPORTBEOEFENING BIJ AAN DE OPVOEDING VAN JEUGDIGEN?

Het onderzoek kunnen doen is één van de competenties die een hbo-opgeleide dient te bezitten. Dit feit zorgt voor mogelijkheden om onderzoek naar zaken die van belang zijn voor ons vak te laten uitvoeren door studenten. Zo kan een mooie combinatie worden gemaakt. Op de Haagse ALO is zo een onderzoek gedaan naar de invloed van sport op de ontwikkeling van bepaalde kenmerken bij jongeren.

Door: Frank Jacobs

Dit onderzoek gaat over de vraag of er een verband is tussen sportbeoefening enerzijds en de ontwikkeling van de kenmerken (opvoedingsdoelen) discipline, zelfstandigheid en sociale betrokkenheid van jongeren van 14-16 jaar anderzijds.

De achtergrond van dit onderzoek komt voort uit allerlei claims dat sport karaktervormende functies heeft, maar dat er weinig empirisch bewijs voor betreffende claims is. Een van de claims blijkt uit het feit dat het Europese Parlement het jaar 2004 had uitgeroepen tot het jaar van opvoeding door de sport¹. Als argumenten voor dit besluit en voor de opvoedende betekenis van sport wordt onder meer het volgende naar voren gebracht. Allereerst wordt het sociale belang van de sport genoemd. Sport wordt gezien als het best gestructureerde sociale weefsel van de Europese civiele maatschappij. Sport is meer dan een vrijetijdsbesteding. Sport is een maatschappelijk (economisch en sociaal) verschijnsel geworden en draagt bovendien essentiële en educatieve waarden in zich. Sport maakt onder andere vertrouwd met de regels van het leven in een gemeenschap en bevordert daarmee de integratie in een groep. Bovendien helpt sport waarden eigen maken zoals respect voor anderen (partners en tegenstanders), solidariteit, zin voor inspanning, gemeenschappelijke discipline en het leven in een groep. Vervolgens wordt sport door de sterke maat-

schappelijke penetratie gezien als een factor die bijdraagt tot de ontplooiing van de mens. Herhaaldelijk wordt vanuit het perspectief maatschappelijke ontplooiing onderstreept dat sportactiviteiten met onderwijsprogramma's verbonden dienen te worden. Sport draagt bij aan de algemene vorming van de burger, zowel door de lichamelijke ontwikkeling als door de ontwikkeling van sociale gewoonten. Met deze argumentatie wordt er door het Europese parlement gesuggereerd dat de sport een bijdrage levert aan de ontwikkeling (opvoeding) van kinderen en jeugdigen.

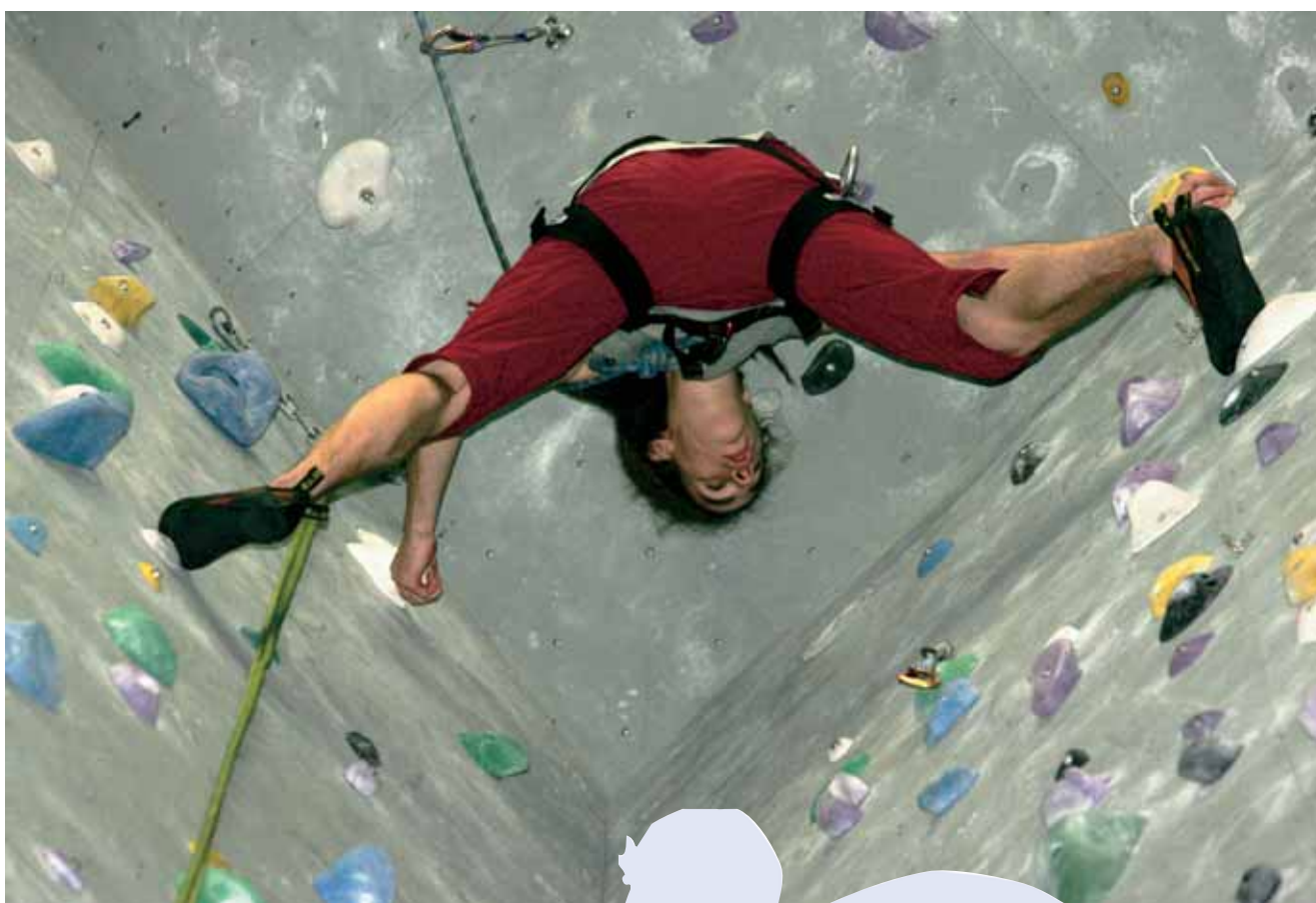
FUNDAMENTEN

Komt deze suggestie nu overeen met de werkelijkheid?

Er moet dus duidelijkheid komen over de fundamente van de uitspraken waar het Europese Parlement zich op beroept. Het blijkt dat deze fundamente niet berusten op wetenschappelijk onderzoek. Een aantal vragen blijft door het ontbreken van goede en degelijke fundamente onbeantwoord. Vragen zoals: draagt de sport nu aantoonbaar bij aan de ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jeugdigen? En zo ja, hoe doet de sport dat dan? Is er empirisch onderzoek gedaan naar de bijdrage van sport aan de opvoeding, ontwikkeling van kinderen en jeugdigen? En zo ja, wat is het resultaat van het onderzoek?

De conclusie is dat er op dit moment veel vragen onbeantwoord blijven. Om op zoek te gaan naar antwoorden wordt dit onderzoek gestart met een zoektocht in de literatuur (theoretische verkenning). We hopen met deze verkenning antwoorden te kunnen geven op de gestelde vragen. Tevens dient deze verkenning als kader voor het voorliggende onderzoek. Om antwoorden te geven op de gestelde vragen en tegelijkertijd een theoretisch conceptueel kader te ontwikkelen is een aantal stappen nodig. Allereerst moet er duidelijkheid komen ten aanzien van de complexe begrippen sport en opvoeding. De vraag 'Wat is sport?'

Sport karaktervormend?

moet beantwoord worden, vervolgens moet er duidelijkheid komen ten aanzien van het begrip opvoeden. Het begrip opvoeden dient geduid te worden in de sportcontext. Het gaat hier immers om opvoeden in een specifieke context, namelijk de sport. Met het kader van enerzijds sport en anderzijds hoe opvoeden gezien kan worden in een sportcontext wordt een conceptueel kader geschetst dat de zinsnede 'opvoeding door sport' betekenis moet geven. Daarna staan we stil bij het gedane onderzoek rondom het thema 'opvoeding door sport'. Welke onderzoeken zijn er gehouden en wat is er empirisch aangetoond? Dit moet leiden tot enerzijds een antwoord(en) op de gestelde vragen in deze inleiding en anderzijds tot een conceptueel kader ten aanzien van opvoeden door sport.

WAT LEVERT HET OP?

Wat heeft de theoretische zoektocht, theoretische verkenning nu opgeleverd? Naar voren komt dat de sport volgens velen mogelijkheden heeft om bij te dragen aan de opvoeding. Authentieke situaties doen zich voor in sportsituaties en daar liggen kansen om morele principes ter discussie te stellen. Iedereen onderkent het belang van de rol die de trainer/coach/vrijwilliger heeft ten aanzien van het benutten van mogelijkheden die zich in de sport voordoen. Er is weinig onderzoek ten aanzien van de, wetenschappelijk gemeten, opvoedende opbrengsten van de sport. Er worden aanbevelingen gedaan op basis van onderzoek, maar de vragen die gesteld zijn kunnen daarmee niet beantwoord worden. Het gaat nog steeds om de vraag wat de sport (sport omschreven met de or-

dening gegeven door Steenberg²) bijdraagt aan de opvoeding. Met de opvoeding gaat het om de onvolwassenen bekwaam te maken om zelfstandig hun levenstaak te volbrengen³. Voor dat volbrengen van die levenstaak is het nodig om zich een aantal waarden toe te eigenen. Het gaat hier om waarden als sociale vaardigheid, verantwoordelijk, rechtvaardig, eerlijk, tolerant en solidair zijn. Kan nu door sport te beoefenen een bijdrage geleverd worden aan de genoemde waarden? Wat voor rol speelt hierbij de trainer/coach. We hebben gezien dat daar, tussen de trainer/coach en de sporter de onderhandeling plaatsvindt tussen de opvoeder en de opvoeding⁴. Binnen die relatie kan er aan de opvoeding worden bijgedragen. Met het weergegeven conceptuele kader betreffende sport, opvoeding en hoe de opvoeding gezien kan worden in de sportcontext kunnen we ons vervolgens richten op een vraagstelling voor onderzoek. Omdat er, zoals is gebleken uit de stand van zaken, nog geen duidelijkheid is (op basis van wetenschappelijk onderzoek) ten aanzien van of de sport opvoedend is komt eerst de vraag of er een verband is tussen sportbeoefening en opvoeding (opvoedingsdoelen) aan de orde. Als daar inderdaad een verband tussen zit kan er vervolgens verder gegaan worden met de zoektocht naar de daadwerkelijke opbrengsten van de sport vanuit het perspectief van de opvoeding. De vraag waar we ons in dit onderzoek op gaan richten is de vraag of er een verband is tussen sportbeoefening en opvoeding. Door het beantwoorden van deze vraag willen we een bijdrage leveren aan de verheldering van het verband tussen opvoedingsdoelen en sportbeoefening.

FOTO: ANITA RIEMERSMA

NADERE THEORETISCHE VERKENNING

Voor de verdere vorming van de vraagstelling voor dit onderzoek moeten we de theoretische verkenning vervolgen. Als we het namelijk hebben over opvoedingsdoelen zullen er keuzes gemaakt moeten worden, anders wordt het door de veelheid en complexiteit van alle opvoedingsdoelen een mission impossible.

Voordat we de vraagstelling compleet hebben zullen we stilstaan bij de vraag welke aspecten (opvoedingsdoelen) van opvoeden voor dit onderzoek worden gekozen. Leenders en Veugelaers⁵ zijn van mening dat de opvoeding zorg moet dragen voor waarestimulering en waardecommunicatie om te komen tot de vorming van kritisch-democratische burgers. Ze hebben in diverse onderzoeken ouders, docenten en leerlingen allerlei (opvoedende) waarden voorgehouden. Die ouders, leerkrachten en leerlingen moesten in die lijst met (opvoedende) waarden een hiërarchie aanbrengen. Die hiërarchie betreft de belangrijkheid (voor de opvoeding) van de voorgelegde (opvoedende) waarden. Er vormden zich in de lijsten van de ouders, leerkrachten en leerlingen clusters met waarden. Drie clusters met waarden hoog op de agenda bij zowel de ouders, leerkrachten en leerlingen kwamen duidelijk naar voren. Het betreft de volgende drie:

- aanpassing en disciplineren, met als doelen gehoorzaamheid, goede manieren en zelfdiscipline
- zelfstandigheid en kritische meningsvorming, met doelen als het vormen van een eigen mening en het leren omgaan met kritiek
- sociale betrokkenheid, met doelen als rekening houden met anderen, respect tonen voor andersdenkenden en solidariteit met anderen.

De kenmerken van jeugdigen (opvoedingsdoelen) die representatief zijn voor de drie clusters zijn discipline, zelfstandigheid en sociale betrokkenheid. Deze drie zijn gekozen in het voorliggende onderzoek. Voor een eenduidige benadering van de drie kenmerken (opvoedingsdoelen) is er gekozen voor de volgende omschrijving.

Zelfstandigheid

Ben je niet meer afhankelijk van anderen? Het zelfstandig kunnen uitvoeren van... Dit op meerdere terreinen, school, thuis, andere situaties⁶.

Discipline

Het opbrengen van het je houden aan bepaalde richtlijnen ten aanzien van je gedrag en gewoonten en afspraken⁷.

Sociale betrokkenheid

Ben je meer dan alleen een consument, draag je ook bij aan ...? Niet alleen nemen maar ook geven! Zet je je voor iets in zonder dat je er direct iets voor terugkrijgt?

ONDERZOEKSVRAGEN

Na de theoretische verkenning is de volgende hoofdvraag geformuleerd: 'Is er een verband tussen de intensiteit van sportbeoefening enerzijds en de kenmerken van jeugdigen (opvoedingsdoelen) discipline, zelfstandigheid en sociale betrokkenheid van kinderen in het voortgezet onderwijs (derde jaar) anderzijds?'

Een additionele vraag is of de leerlingen vonden dat verschillende contexten (gezin, school, sport, werk, creatief, op straat hangen) bijdragen aan de ontwikkeling van drie kenmerken (discipline, zelfstandigheid en sociale betrokkenheid) van jongeren.

METHODEN

Er zijn 258 leerlingen geïnterviewd uit de derde klas van het voortgezet onderwijs (14-16 jaar) in en rondom Den Haag. De interviews zijn gehouden door een groep van vierdejaars studenten van de Halo die in het kader van hun afstudeeropdracht mee hebben gewerkt aan dit onderzoek. Van de 258 leerlingen die aan het onderzoek meededen zijn er 125 jongens (48,4%) en 133 meisjes (51,2%). Wat betreft de culturele achtergrond van de leerlingen kunnen we melden dat 70,5% autochtoon en 29,5% allochtoon is. Alle typen van het voortgezet onderwijs (vmbo, havo en vwo) zijn evenredig vertegenwoordigd in het onderzoek.

Alle leerlingen zijn geïnterviewd (gestructureerd). Er zijn onder andere vragen gesteld naar de intensiteit van sportbeoefening, naar de drie kenmerken (opvoedingsdoelen) en naar de verschillende contexten en of die bijdragen aan de ontwikkeling van de drie kenmerken (waarden). Daarnaast hebben zowel de mentor van de klas en de docent lichamelijke opvoeding elke leerling ook gescoord op de drie bovengenoemde kenmerken (opvoedingsdoelen). Op deze wijze is elke leerling door drie verschillende personen (leerling zelf en mentor en docent LO) gescoord op de verschillende kenmerken (opvoedingsdoelen).

RESULTATEN

Allereerst is er gekeken naar de overeenkomst (correlatie) tussen de scores van de leerlingen en die van de mentor en de docent LO. Het ging om ruim voldoende tot goede correlaties (allen significant). Uit de verzamelde gegevens blijkt dat de jongeren gemiddeld 3,2 uur sporten buiten school in georganiseerd verband. Van de leerlingen geeft 43% aan niet te sporten buiten school.

Ten aanzien van de hoofdvraag is er bij elk van de drie kenmerken (waarden) een significante correlatie gevonden. Allereerst hoe meer er aan sport gedaan wordt in uren hoe zelfstandiger de leerling is. Ten tweede hoe meer tijd er aan sport wordt gedaan hoe meer gedisciplineerd de jeugdigen zijn. Als derde neemt de sociale betrokkenheid toe bij de toename van het aantal uren dat er gesport wordt. We hebben hier drie bescheiden verbanden. Naast de analyse naar verbanden (correlaties) kunnen we ook (en beter) analyseren naar verschillen om daarmee aan te kunnen geven welk deel van de verschillen

	Percentages leerlingen die aangeven dat er aan de ontwikkeling van zelfstandigheid wordt bijgedragen.	Percentages leerlingen die aangeven dat er aan de ontwikkeling van discipline wordt bijgedragen.	Percentages leerlingen die aangeven dat er aan de ontwikkeling van sociale betrokkenheid wordt bijgedragen.
Gezin	75%	71%	72%
School	76%	62%	55%
Sport	50%	70%	54%
Werk	67%	40%	37%
Creatief	46%	41%	38%
Straat hangen	24%	10%	50%

te verklaren is door sportbeoefening. We nemen voor deze analyses twee groepen, te weten de groep die niet sport buiten school en de groep die buiten school meer dan vier uur per week sport. We gebruiken hierbij de t-toets als analysetechniek om na te gaan of de gemiddelden van de beide groepen (niet sporters en sporters) op de gekozen variabelen significant verschillen. Er zijn ook hier drie significante verschillen gevonden. Het al dan niet sporten kan 2% van de verschillen in zelfstandigheid, 5,3% van de verschillen in discipline en 3,2% van de verschillen in sociale betrokkenheid verklaren. Wat we gevonden hebben zijn drie verbanden die een deel van de variantie (verschillen tussen de gemiddelden van de groepen sporters en niet sporters) kunnen verklaren. Omdat dit een exploratief onderzoek is met een correlatieel design kunnen we hier niet van causaliteit spreken. De interpretatie van de resultaten moet dan ook zijn dat als er meer gesport wordt dan wordt er ook beter gescoord op de drie kenmerken (opvoedingsdoelen) zonder dat er een causale relatie tussen beide zit. Om causale uitspraken te kunnen doen is een experimenteel onderzoeksdesign noodzakelijk waarbij zoveel mogelijk van invloed zijnde variabelen constant gehouden kunnen en moeten worden.

Ten aanzien van de additionele vraag of de leerlingen vonden dat verschillende contexten (gezin, school, sport, werk, creatief, op straat hangen) bijdragen aan de ontwikkeling van drie kenmerken (discipline, zelfstandigheid en sociale betrokkenheid) van jongeren kunnen we de bovenstaande tabel weer geven. Ten aanzien van elke context is de vraag gesteld of die volgens de leerlingen wel of niet bijdraagt aan de ontwikkeling van de drie kenmerken (opvoedingsdoelen).

Omdat niet iedereen sport, werkt, creatief is en op straat hangt zijn de overzichten gemaakt met verschillende aantallen leerlingen. (Voor sport n= 154, werk n= 86, creatief n= 72, op straat hangen n= 137).

Veel leerlingen (meer dan 50%) zijn van mening zijn dat de sport kan bijdragen aan de ontwikkeling van de drie kenmerken (waarden). Zeker als het om de ontwikkeling van discipline gaat, daar is 70% van mening dat er door de sport aan kan worden bijgedragen.

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

Dit onderzoek zonder interventie laat verbanden zien tussen enerzijds sportbeoefening en anderzijds de drie kenmerken (opvoedingsdoelen) zelfstandigheid, discipline en sociale betrokkenheid. Om van een causaal verband te kunnen spreken moet er verder onderzoek (met een experimenteel design) gedaan worden. De met dit onderzoek verkregen resultaten legitimeren en stimuleren een vervolgonderzoek. Ook blijkt uit dit onderzoek dat de leerlingen zelf de sportcontext zien als een context met mogelijkheden om de drie kenmerken (opvoedingsdoelen) te ontwikkelen.

De uitgebreide literatuurlijst is samen met dit artikel te vinden op onze site bij vereniging / vakblad LO.

Over de auteur

Frank Jacobs is als docent werkzaam op de Haagse Hogeschool voor sportstudies

- ¹ Voorstel voor het besluit van het Europese Parlement en de Raad tot instelling van het Europees Jaar van opvoeding door sport 2004, publicatieblad Nr. C 025 E 29/01/2002.
- ² Steenberg, J.(2004), Grenzen aan sport, Elsevier, Maarssen
- ³ Hoogveld, J.(1951), Keur uit de werken, Groningen, p. 26
- ⁴ Vriens, L.J.A. (1995), De leraar als pedagoog in Dietvorst, C., Verhaege, J.P.(red) De pedagogiek terug naar school, Van Gorcum, Assen p. 84 e.v.
- ⁵ Leenders, H., Veugelers, W, (2004), Waardevormend onderwijs en burgerschap, een pleidooi voor een kritisch-democratisch burgerschap, Pedagogiek, 24^e jaargang nr.4.
- ⁶ http://www.digischool.nl/ne/nt2/LTR_Z/W3094.HTM.
- ⁷ Van Dale (1999), Groot woordenboek der Nederlandse taal, dertiende herziene uitgave.

Correspondentie: f.m.jacobs@hhs.nl